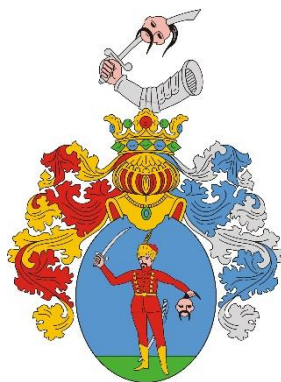

**„Közszabadok szolgálathoz és területhez kötve”
A Hazánk: Észak-Alföld – Régiótörténeti konferencia**

Programfüzet

2018. augusztus 3. (péntek)
Hajdúnánási Közös Önkormányzati Hivatal Díszterme

nka
Nemzeti Kulturális Alap

MEGNYITÓ

12:30–12:40

A konferenciát megnyitja CSISZÁR IMRE Hajdúnánás város alpolgármestere

PLENÁRIS ELŐADÁS

12:40–13:20

Levezető elnök: KEREPESZKI RÓBERT (DE Történelmi Intézet)

BUCZKÓ JÓZSEF (Móricz Pál VKHGy)

**Centenáriumi idő. A Nagy Háború a visszaemlékezések tükrében,
román megszállók Hajdúnánáson (1919–1920)**

KÁVÉSZÜNET

I. SEKCIÓ

13:30–14:40 *(20 perces előadásokat szekciónként vita követ)*

Szekcióvezető: KEREPESZKI RÓBERT (DE Történelmi Intézet)

BÖDŐK GERGELY (Clio Intézet)

Tizenegy hónap – Debrecen román megszállása (1919–1920)

PERCZEL OLIVÉR (Clio Intézet)

Román megszállás a Hajdúságban (1919–1920)

VÉGH LORETTA VIVIEN (DE Történelmi Intézet)

A román megszállás és a Friedrich-kormány

VITA, HOZZÁSZÓLÁSOK

KÁVÉSZÜNET

II. SZEKCIÓ

14:50–16:00 (20 perces előadásokat szekciónként vita követ)

Szekcióvezető: KEREPESZKI RÓBERT (DE Történelmi Intézet)

NYAKAS MIKLÓS (HAJDÚSÁGI MÚZEUM)

A báródsági nemes kerület

SZIKLA GERGŐ (MNL HBML)

Hajdú vármegye kialakítása és közigazgatási változásai 1950-ig

BRIGOVÁ CZ LÁSZLÓ (MNL HBML)

**Közegészségügyi ellátás és házi gyógyszerellátások a dualizmus kori
Hajdú vármegyében**

VITA, HOZZÁSZÓLÁSOK

KÁVÉSZÜNET

III. SZEKCIÓ

16:10–17:00

Szekcióvezető: KEREPESZKI RÓBERT (DE Történelmi Intézet)

SZAKÁCS JÁNOS (DE Történelmi Intézet)

Rácböszörmény és Rácfejértó a 17. században

HUSVÉTH ANDRÁS (MNL HBML)

Apostol Elek lelkész élete, és helytörténeti munkássága

VITA, HOZZÁSZÓLÁSOK

ZÁRSZÓ ÉS FOGADÁS

A konferenciát zárja SZÓLÁTH TIBOR Hajdúnánás város polgármestere

ABSZTRAKTOK

BÖDŐK GERGELY

Clio Intézet, ügyvezető

Email: bodokgergely@gmail.com

Tizenegy hónap – Debrecen román megszállása (1919–1920)

Az első világháború csatazajának elülte nem járt azonnali békével, sőt, a négy öldöklő év „örökségeként” kataklizmaszerű váltások játszódtak le. 1919 augusztustól Magyarország jelentős részét a román hadsereg tartotta megszállása alatt. A megszállt haderő által ellenőrzött terület kiterjedt nemcsak a fővárosra és a Duna-Tisza közére, de a Dunántúl északi részére is – Győr és Veszprém városával együtt. A román királyi hadsereg magyarországi jelenléte mindmáig kevésbé dokumentált fejezete a magyar történelemnek.

A Tanácskormány Vörös Hadseregének Debrecenben és a város környékén állomásozó demoralizált alakulatai az előrenyomuló román haderővel történt szörványos összecsapásokat követően megfutamodtak – ezt követően került sor a városvezetőség első önálló lépésére a román hadseregpáncsnoksággal való kapcsolatfelvételre, amelynek célja a városi lakosság életbiztonságának megóvása és vagyonának védelme volt. Az átmenetinek gondolt román megszállás végül tizenegy hónapon át, 1919. április 23-tól 1920. március 11-ig tartott.

A „megszabadító” szerepből csakhamar „megszállóba” váltó hatalom és a városi lakosság együttműködése nem volt problémamentes. A cívisváros prominens polgárai közül a román hadvezetés túsokat szedett, a surlódásokat pedig növelte, hogy a következő hónapokban napirenden voltak a rekvirálások és katonai túlkapások. Egyre növekvő ellenérzéseket váltott ki a napridenden tartott gyülekezési- és kijárási tilalmak, az utazási lehetőségek korlátozása, az önkényes beszállások, az ellenérték nélkül elvitt mindennapos használati tárgyak, valamint a különféle igazolóbizottsági eljárások. A panaszokra megoldást a felállított „román-magyar összekötő hivatal” tiltakozó jegyzékei nem tudtak elérni, a közvetítésen túl szerepe legfeljebb a feszültségek tompítására terjedt ki. A városi lakosság életkörülményeit a szaporodó költségvetési problémák, a szállítási és ellátási gondok, nyersanyaghiány és az akadozó mezőgazdasági munkák is tovább nehezítették. Mindezek mellett a megszálló katonaság erőszakos akciói is egyre elviselhetlenebbé váltak.

Előadásomban Debrecen román megszállás alatti történetét és annak mérlegét szeretném bemutatni levéltári források, visszaemlékezések és egyidejű sajtócikkek segítségével.

BRIGOVÁ CZ LÁSZLÓ

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára, levéltáros

E-mail cím: brigovac@hbml.hu

Közegészségügyi ellátás és házi gyógyszerellátások a dualizmus kori Hajdú vármegyében

A dualizmus évtizedei során, bár más és más ütemben, de az országos méretekben végbemenő változásoknak megfelelően a Hajdúkerületben, majd 1876 után Hajdú vármegyében is biztosan és folyamatosan javultak a közegészségügyi viszonyok, a lakossági (alap)ellátás feltételei. Az általános kép ugyanakkor időben és térben is jelentékeny eltéréseket, egyenlőtlenségeket takar. A növekedést jelezték a magas születésszám (ezen belül az országos átlagnál mindig jóval kedvezőbb élve születés), az egészségügyi személyzet számának emelkedése, az intézményi háttér erősödése, így a gyógyszertárak és a különböző szociális-jóléti ellátóhelyek gyarapodása. Visszahúzó erővel bírtak viszont a nagy halandósági arány, főként a gyermekek körében, a fertőző betegségekkel szembeni küzdelem változó eredményei, a közlekedés és a vízellátás időnkénti nehézségei, a biztosítottság alacsony mértéke, vagy a háborús évek alatti visszaesés. És a közegészségügy terén érzékelhető előnyös folyamatok ellenében hatott bizonyos mértékig az a jórészt még érintetlenül létező régi-népi (falusi) világ, ami a természetes egészségforrások átöröklődő ismeretét és értő használatát feltevő házi gyógytevékenység mellett jócskán adott teret a testi és lelki épség, a külső és belső egyensúly megőrzéséhez kapcsolódó (kísértetlen) hiedelmek számára, ahol sokféle javasok bűvös kisugárzásának és félve tisztelt adottságainak árnyai lebegtek. Az előadás hagyományok és megújulás e sokkal kevésbé békés együttéléséről, mint inkább versengéséről, érzelmi-jelképes oldalról nézve igen élénk, vibráló kapcsolatáról kíván áttekintést nyújtani, választ keresve egyúttal a termékenyítő párhuzamok, az építő kölcsönhatások lehetőségének kérdésére is.

BUCZKÓ JÓZSEF

Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény, igazgató

Email: buczko.jozsef55@gmail.com

Centenárium idő. A Nagy Háború a visszaemlékezések tükrében, román megszállók Hajdúnánáson (1919–1920)

Az előadás címe azt kívánja kifejezni, hogy mindaz, amiről szó lesz, évszázadnyi idővel ezelőtt történt.

Egy évszázada annak, hogy befejeződött a Nagy Háború, de éppen száz éve annak is, hogy visszatérhettek otthonaikba azok a székely menekültek, akik az 1916. évi román betörés miatt hagyták el szülőföldjüket. 2019-ben pedig ugyancsak száz éve lesz annak is, hogy ismét román hadsereg lépett magyar földre. Végig fosztogatták az egész országot, így Hajdúnánást is, elszállítva mindent, amire szükségük volt.

Nos, eme évfordulókra emlékezve előbb egy naplójegyzetbe pillanthatunk be, melyet Szabó László egykori közvitész (1886–1970) vetett papírra a Nagy Háború idején. Zubbonya zsebében mindig ott lapult egy tenyérnyi füzetecske, s amikor ideje engedte, feljegyezte a történéseket. Ezt követően háborús visszaemlékezésekről lesz szó. Gyulay András (1898–1983), valamint Kiss Ferenc (1897–1991) emlékiratait idézem, akik az 1970-es években jegyzetelték le emlékeiket háborús élményeikről.

Végezetül ifjabb Buczkó József történész egyetemi hallgató tanulmányáról ejtek szót, melyben feltárja az 1919–1920. évi román katonai megszállás hajdúnánási vonatkozásait.

Az előadás anyaga arra a – fenti cím alatt megjelenő – kötetre épül, melyet e konferenciára időzítve jelentetett meg a hajdúnánási Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény, a Nánási Füzetek 30. számaként.

HUSVÉTH ANDRÁS

Magyar Nemzeti Levéltár, Hajdú-Bihar Megyei Levéltára, Hajdúböszörményi Fióklevéltár, főlevéltáros

E-mail: husveth.andras@mnl.gov.hu

Apostol Elek lelkész élete, és helytörténeti munkássága

Vidéki települések kulturális életében mindig meghatározó szerepet töltek be a helyi értelmiségiek. Apostol Elek református lelkész 1924-ben vallástanító segédlelkészként kezdte szolgálatát Hajdúnánáson, majd gyülekezeti vezető lelkészként gyakorlatilag egész pályafutását Hajdúnánáson töltötte, 1971-es visszavonulásáig. Egyházi hivatása mellett fontos, ám kevésbé ismert fejezete volt életének a város múltjának kutatása és feldolgozása. Érdeklődési területe a '48-as nánási honvédek kutatásától a helyi családok családtörténeti vizsgálatáig terjedt, de mindenekelőtt a hajdúnánási református egyház múltja, története érdekelte. Fő műve, a hajdúnánási református egyház történetét bemutató kézírata. Az 1971-ben befejezett munka meglepő részletességgel és adatgazdagsággal ismerteti a nánási egyház múltját, igen alapos kutatómunkáról téve bizonyosságot. Kiterjedt levelezése, hátrahagyott iratai a Hajdúböszörményi Fióklevéltár féltve őrzött kincsét képezik. Munkássága sajnos publikálatlan maradt, így helytörténeti munkássága a szélesebb közönség számára jóformán ismeretlen, miközben Apostol Elek a helyi közösségért cselekvő, tudományos és kulturális tevékenységet folytató kisvárosi alkotó értelmiségi típusának máig ható példája lehetne.

NYAKAS MIKLÓS

Hajdúsági Múzeum, ny. igazgató

Email: nyakas07@t-online.hu

A báródsági nemes kerület

A Báródság Bihar vármegye központi (váradi) járásában elterülő, sajátos jogokkal és kötelességekkel, valamint jelentős közigazgatási autonómiával felruházott terület. A Báródság lakói döntően nemesi és szabadalmas jogállású románok voltak.

A Váradról Kolozsvárra vezető hadiút a Báródság területén húzódott, s ezért a magyar államalapítás korában is fontos lehetett. Az itteni első határőrök székelyek voltak. Báród neve élénken emlékeztet a székelyföldi Barótra, Telegd pedig Telegdibaconra. Nagybaródon még a 19. század első felében is a templom melletti utcát magyar utcának nevezték. A Báródság katonai szempontból Solyomkő várához tartozott, s a terület első román lakói a 14. század folyamán jelentek meg. A báródsági nemességet Erdély szempontjából Szapolyai János 1532 táján szervezte újjá.

A báródsági nemes kerület átszervezésére az 1790-es években került sor. Ekkor országos jelenség volt a nemesi szabadságjogok élesztése, körülbástyázása. A Báródság közvetlen feljebbvalója a váradi járás szolgabírója volt. A báródsági települések a következők: Nagybaród, Kisbaród, Beznye, Cséklye, Kornicel, Feketepatak, Köröstopa, és a részben idetartozó Brátka. Központja Nagybaród volt, s itt a kerületnek új székházat is építettek.

A Báródság rendtartása utánozta a nemesi vármegye szerkezetét. Táblabírái voltak, sőt a kerület tagolása az alhadnagyi székek kiépítésével hasonlított a vármegye négy járásához. Az alhadnagyok felettese a főhadnagy volt, aki egyben a főkapitány helyettese is. A főkapitányt és a tisztségviselőket választották, de a főkapitány mindenkor a Báródságon birtokos vármegyei köznemes volt. Országosan is jelentős személy közöttük Beöthy Ödön.

A báródsági nemesség egy részének ténylegesen volt armálisa, a lakosság privilégiumokkal élő nagyobbik hányadának e jogköre legalábbis kétséges volt; s vagy anyai ágon (agilisek) vagy pedig a Báródság sajátos történeti viszonyaiban gyökerező régi szokásjog alapján gyakorolták a nemesi jogokat vagy e jogok egy részét. Kisebbségben bár, de adófizető jobbágyok is éltek közöttük.

PERCZEL OLIVÉR

Clio Intézet, munkatárs

Email: perczelo@gmail.com

Román megszállás a Hajdúságban (1919–1920)

Az első világháború végére az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege összeomlott, amely a Központi Hatalmak vereségét okozta. Az 1918. november 3-án Piavében megkötött fegyverszüneti megállapodással a tényleges harcok megszűntek, ám Magyarország számára nem jött még el a béke ideje. A november 13-i ún. belgrádi

fegyverszünet elrendelte, hogy Magyarország a Szamos felső folyása–Beszterce–Maros–Baja–Pécs–Dráva vonalra rendelje vissza hadseregét. A szerződés következtében a déli területeket már megszálló szerb csapatok ittléte legitimmé vált, és a román hadsereg számára is lehetővé vált az erdélyi behatolás a kijelölt demarkációs vonalig. Ezután a román csapatok, november 12-én megjelentek a Gyimesekben, majd sorra megszállták a székelyföldi településeket. Erdély elfoglalása után április 16-án újra előrenyomultak, 20-ára elfoglalták Nagykárolyt, Nagyváradot, Aradot, de itt nem álltak meg: arra hivatkozva, hogy a Tisza természetes, könnyen védhető akadályt képez a magyar csapatok ellen, egészen a folyóig hatoltak előre.

A hadszíntér többi részén a román hadsereg csak néhány helyen ütközött ellenállásba, az alföldi városok többsége harc nélkül kapitulált. Fegyveres összetűzés nélkül került román kézre Debrecen április 23-án, majd Gyula következett. Az offenzíva végén 29-én mindenhol elérték el a Tisza vonalát. A hadműveletet követően már a berendezkedésre koncentráltak. A hódítók első intézkedése a proletárdiktatúra helyi vezetőinek felkutatása volt, akik közül néhányat kivégeztek, másokat internáltak. Habár magukat a szabadítók szerepében tűntették fel, ám a lakosság hamar csalódott. A megszállók – rekvirálásra hivatkozva – a térség módszeres kirablását hajtották végre és több esetben fizikai erőszakot is alkalmaztak. A román katonák pénzt, gépkocsikat, vonatokat, takarmányt magukkal hurcolva, a Hortobágy teljes állatállományát elhajtva a térséget 1920. március 11-én hagyta el.

Előadásom folytatása eddigi kutatásaimnak, amely Magyarország román megszállásának történetére vonatkozik. Az előadás során a megszállás Hajdúsági eseményeit mutatom be, a Hajdúböszörményi levéltár irataira, visszaemlékezésekre, a szakirodalomra és helyi sajtóra támaszkodva.

SZAKÁCS JÁNOS

DE Történelmi Intézet, történelem-magyar szakos tanárjelölt

E-mail cím: szakacs_janos@hotmail.hu

Rácböszörmény és Rácfejtó a 17. században

A „rác kérdés” régóta foglalkoztatja a Böszörmény helytörténetével foglalkozókat. Előadásomban ennek a kérdésnek a nagyobb összefüggéseit kívánom vizsgálni. Több oklevél és összeírás – például az 1549. évi – is Rác-Beszermény néven határozza meg a települést. Előadásomban az elnevezéshez kapcsolható tévhiteket és az újabb kutatások eredményeit vázoló fel. Külön kitérek a 17. században lejátszódott Böszörmény és Újfehértó közötti hajdútelepítésre, és arra, hogy miért volt fontos az ügy Rákóczi Pál számára. Újfehértó kapcsán szintén elemzem a „rác” elnevezést – amely még 1722-ben is előfordul (Rác Fejer Tó) –, valamint a letelepített hajdúk és Szabolcs vármegye kapcsolatát. Zárásként azt mutatom be, hogy Újfehértó településén milyen máig élő emléke van a 17. századi hajdútelepítésnek.

SZIKLA GERGŐ

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára,
főlevéltáros-igazgatóhelyettes

Email: szikla.gergo@mnl.gov.hu

Hajdú vármegye kialakítása és közigazgatási változásai 1950-ig

A 19. század második felére a közigazgatás belső szervezésével és tagolásával járó adminisztratív és pénzügyi terhek egyre inkább fokozódtak, ez mindinkább kidomborította a Hajdúkerület kicsinységének és területi szétszakítottságának hátrányos oldalát: a hat városból álló törvényhatóság három, egymással nem összefüggő területből állt. *„Megléte szinte kizárólag a hajdúvárosok központi kormányzatának szilárdságán és a történelmi tradíciókon nyugodott”, „kilátásait azonban a folyamatosan életbe lépő új törvények alaposan megnehezítették”.* Így – hosszantartó egyeztetéseket és küzdelmeket követően, számos elvetett tervezeten túllépve – 1876. június 19-én szentesítették és életbe léptették az 1876. évi XXXIII. törvénycikket, mellyel létrehozták többek között Hajdú vármegyét a Hajdúkerületből, Bihar és Szabolcs vármegyei településekből; székhelyévé Debrecen szabad királyi várost tették meg. Kiterjedése egészen 1945-ig nem módosult, amikor is három nagyközséget (Fülöp, Nyírábrány, Nyírmártonfalva) hozzácsatoltak Szabolcs vármegyétől, majd 1950-ben egyesítették Csonka-Bihar vármegyével.

VÉGH LORETTA VIVIEN

DE Történelmi Intézet, történelem-magyar szakos tanárjelölt

Email: lorettavegh@freemail.hu

A román megszállás és a Friedrich-kormány

Az 1919 tavasza és 1920 tavasza közötti időszakban, az egyre kisebb területűre zsugorodó Magyarország legtöbb kárt szenvedő régiója Kelet-Magyarország, szűkebb értelemben pedig a Tiszántúl volt. Az 1919-es év első felében amellet, hogy itt szedte a legtöbb áldozatát a vörösteror, a kommunista hatalmat felváltó román megszállás is sújtotta ezt a területet. Ekkor annyi nélkülözés, anyagi és emberi veszteség, fizikai és lelki terror érte a helyi lakosságot, hogy az utókor emlékezete ezt az évet a nagy magyar történelmi tragédiákhoz hasonlította. A korszakról szóló feldolgozásokban általában kevés szó esik a Friedrich István vezette kabinet a román királyi hadsereg hazánkban állomásozó csapataihoz köthető viszonyáról. Az előadásom célja a Friedrich-kormány kapcsolatainak, mozgásterének, kommunikációs színtereinek feltérképezése, a konfliktusok és vitás kérdések feltárása minisztertanácsi jegyzőkönyvek és egyéb források alapján.

A KONFERENCIA TÁMOGATÓI:

Hajdúnánás Városi Önkormányzata

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelmi Intézete

Járom Kulturális Egyesület

Nemzeti Kulturális Alap

Történelmi Intézet

Nemzeti Kulturális Alap